

Legal model for international cooperation Of the Islamic Republic of Iran in the fight against corruption

Abbas Yusefi Moghadam¹, Hossein Alekajbaf², Javad Salehi³, Mojtaba Ansaryan⁴

1. Doctoral student of international law, Payam Noor University, Tehran, Iran,
a.yousefi@student.pnu.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Law, Payam Noor University, Tehran, Iran,
Corresponding Author. dr.alekajbaf@pnu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Law, Payam Noor University, Tehran, Iran,
javadsalehi@pnu.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Law, Payam Noor University, Tehran, Iran,
M_ansarian@pnu.ac.ir

Date Received 2022/12/01

Date of Release 2023/02/14

Abstract

International prosecution of accused and criminals, identification and extradition from the target countries, restitution of their property and request for judicial assistance in order to investigate and deal with corruption cases are the four main international aspects of these cases that are ongoing in our country. Although these collaborations have been effective in the four existing platforms, but the analysis of the behavior of domestic and international actors shows a great distance from the desired situation. In the upcoming research, the question is, what kind of legal model can be presented for the favorable international cooperation of Iran in dealing with corruption? Qualitative data collected in interviews with elites, case examples and selected research texts were analyzed with the aim of identifying opportunities, harms and existing challenges and using the systematic approach of foundational data theory. The data in the process of triple open, central and selective coding in the Strauss and Corbin method, along with statistics in the relevant tables and classification in categories, led to five hypotheses and finally to the development of a desirable model of international legal cooperation in the fight against corruption.

Key word: International cooperation, fighting corruption, judicial assistance, extradition, model

Copyright© 2021, the Authors This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the AttributionNonCommercial terms.

فصلنامه حقوق اداری

سال دهم، بهار ۱۴۰۲، شماره ۳۴

مقاله علمی پژوهشی

الگوی مطلوب همکاری‌های حقوقی بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد

عباس یوسفی مقدم^۱؛ حسین آل کجیاف^۲؛ جواد صالحی^۳؛ مجتبی انصاریان^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵

چکیده

تعقیب بین‌المللی متهمین و مجرمین، شناسایی و استرداد از کشورهای هدف، استرداد اموال آنها و درخواست معاضدت قضایی در راستای تحقیق و رسیدگی به پرونده‌های فساد، چهار جنبه اصلی بین‌المللی این پرونده‌ها می‌باشد که در کشور ما در جریان می‌باشد. اگرچه این همکاری‌ها در بسترهای چهارگانه موجود منشاء اثراتی بوده اما تحلیل رفتارکنشگران داخلی و بین‌المللی، بیانگر فاصله زیاد با وضعیت مطلوب است. در پژوهش پیش رو پرسش اینست که برای همکاری‌های حقوقی بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد چه الگوی مطلوبی می‌توان ارائه داد؟ داده‌های کیفی جمع‌آوری شده در مصاحبه با نخبگان، نمونه‌های موردی و متون منتخب پژوهشی با هدف شناخت فرصت‌ها، آسیب‌ها و چالش‌های موجود و با استفاده از رهیافت نظام‌مند تئوری داده بنیاد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. داده‌ها در فرایند کدگذاری سه گانه باز، محوری و انتخابی در روش اشتراوس و کوربین، ضمن احصاء در جداول مربوطه و طبقه‌بندی در مقولات، منجر به فرضیات پنج‌گانه گردیده و نهایتاً به تدوین الگوی مطلوب همکاری‌های حقوقی بین‌المللی در مقابله با فساد منجر شد.

واژگان کلیدی: همکاری بین‌المللی، مقابله با فساد، معاضدت قضایی، داده بنیاد، الگو

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ a.yousefi@student.pnu.ac.ir

۲. دانشیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ (نویسنده مسئول) dr.alekajbaf@pnu.ac.ir

۳. دانشیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ javadsalehi@pnu.ac.ir

۴. استادیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ M_ansarian@pnu.ac.ir

مقدمه و بیان مساله

فساد یکی از پدیده‌های مخرب و مانع توسعه کشور است که پیشگیری و مقابله با آن از مطالبات جدی جامعه بوده و پرونده‌های زیادی در مراجع قضایی کشور در حال رسیدگی می‌باشد. متواری شدن متهمین به خارج از کشور، انتقال دارایی‌ها و سرمایه‌گذاری در سایر کشورها مخصوصاً بهره‌گیری از مناطق آزاد مالی دنیا (مناطق‌های شر) با هدف پولشویی و تطهیر اموال ناشی از جرم، انجام جرم فساد بصورت سیستمی و با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی در سایر مناطق جهان، بیانگر گستره و فرا ملی بودن موضوع است که می‌طلبد تا با دو هدف پیشگیری و مقابله با فساد با مساعی سایر کشورها پیگیری و اجرایی شود.

همکاری‌های قضایی بین‌المللی در حوزه مقابله با فساد، عمدتاً در چهار حوزه بین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی در جریان می‌باشد:

تحت تعقیب بین‌المللی قرار دادن متهمین و مجرمین با بهره‌گیری از سازمان جهانی اینترپل شناسایی و استرداد متهمین و مجرمین از کشورهای هدف به‌منظور تحقیقات، رسیدگی به پرونده‌ها یا اجرای احکام صادره دادگاه‌ها

شناسایی، توقیف، ضبط و استرداد اموال مجرمین از کشورهای هدف و بازگرداندن آن به صاحبان اصلی و بیت‌المال

معاضدات قضایی در راستای تحقیق و رسیدگی به پرونده‌های فساد از جمله: تحصیل اسناد جرم، بازجویی، بازرسی محل، اخذ اظهارات شهود و مطلعین و... در کشورهای هدف
بسترهای اداری و حقوقی برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی در راستای این مهم، عمدتاً عبارتست از: اصل همکاری‌های متقابل، عضویت در کنوانسیون‌های مرتبط، موافقتنامه‌های دو جانبه حقوقی و قضایی بین کشورها، قوانین و مقررات داخلی ج.ا.ایران.

بررسی اجمالی وضعیت موجود و راه رفته در مسیر همکاری‌های بین‌المللی پرونده‌های مقابله با فساد، حاکی از عدم توفیق در نتیجه مطلوب بخش‌های چهارگانه همکاری‌هاست. اگرچه ج.ا.ایران در خصوص بخش اول همکاری‌ها با تحت تعقیب بین‌المللی قرار گرفتن متهمین این پرونده‌ها نتیجه خوبی داشته، اما در سه بخش دیگر با عدم وصول به نتیجه مطلوب در استرداد متهمین و اموال آنها مواجه و علیرغم تصویب بیش از ۵۰ موافقتنامه دو جانبه، عمده کشورها در فرایند معاضدات با درخواست‌های مراجع قضایی تعامل لازم را ندارند.

شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه بین‌المللی مغفول، تحلیل رفتارکنشگران بین‌المللی (مقامات قضایی درخواست شونده)، بررسی رفتار کشورهای هدف منتخب در «عمل متقابل»، اثرگذاری مناسبات سیاسی بر همکاری‌های بین‌المللی این حوزه، تعهدات حقوق بشری کشورها، از موضوعاتی است که ورود به آن می‌تواند در اثر بخشی تحقیق بسیار مفید باشد.

تحقیق موضوع، در دو حوزه «حقوقی و قانونگذاری» و «کنشگران و فرایند اجرایی»، قابلیت رصد داشت که در جریان این پژوهش، با استفاده از مقررات داخلی موجود، رویه‌های قضایی شعب دادگستری و سایر کنشگران ملی، داده‌های پرونده‌های قضایی، مطالعه تطبیقی، بررسی رویه‌های بین‌المللی و واکنش کشورهای درخواست شونده، کارکرد دو حوزه مهم مذکور مورد تحقیق قرار گرفته و مدلی به‌عنوان الگوی مطلوب در همکاری‌های بین‌المللی، تدوین تا در اختیار مراجع تصمیم‌گیر قرار گیرد.

بر اساس عرف و قواعد بین‌المللی، همکاری‌های دولت‌ها از اهمیت خاصی برخوردار بوده به‌طوری که در ماده یک منشور ملل، توسعه روابط دوستانه در بین ملل بر مبنای احترام به اصل تساوی حقوق و خود مختاری ملل و حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی یا بشردوستانه است، دو هدف اصلی از تأسیس سازمان ملل متحد یاد شده است.

علاوه بر آنکه با عنایت به مقتضیات زمان و توسعه ارتباطات اجتماعی در عصر جدید، ملت‌ها و دولت‌ها لاجرم از این همکاری‌ها در جامعه باز امروزی‌اند. عمده اسناد بین‌المللی مورد توافق جامعه جهانی نیز با هدف بسط تعاملات و همکاری‌ها پا به عرصه نهاده‌اند که از آن جمله می‌توان به مقدمه توجیهی کنوانسیون‌های ضد فساد ملل متحد اشاره کرد.

رویه پیگیری‌های اجرایی و تقنینی نیز حاکی از اهمیت ویژه این همکاری‌ها برای حاکمیت نظام جمهوری اسلامی ایران است. به‌طوری که در متن پیش‌نویس لایحه همکاری‌های قضایی بین‌المللی با اذعان به اینکه هدف این قانون تسهیل و گسترش همکاری‌های قضایی بین‌المللی بین جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها، سازمان‌ها و دادگاه‌های بین‌المللی در خصوص استرداد مجرمان، معاضدت قضایی کیفری، تحقیقات مشترک، انتقال محکومان در صورت فقدان یا سکوت معاهده دو یا چندجانبه و به شرط عمل متقابل می‌باشد (معاونت حقوقی قوه قضائیه، ۱۴۰۰، ماده یک)، به تدوین این لایحه در ۱۰۳ ماده و در قالب ۶ فصل اقدام نموده است.

دستیابی به نشانه‌های دقیق و صحیح همکاری‌های بین‌المللی، فرایندشناسی تعاملات بین‌المللی، جلوگیری از پیامدهای عدم تعامل بین دولت‌ها در امر مبارزه با فساد، امکان تحلیل مزایا و فرصت‌های تعامل و موانع و آسیب‌های عدم تعامل و نهایتاً تبیین نقش نهادهای داخلی و خارجی مرتبط با همکاری‌ها بیانگر اهمیت پژوهش می‌باشد.

ضرورت انجام این پژوهش، وجوه سلب شده در عدم انجام آن می‌باشد. آسیب‌های ناشی از عدم استرداد متهمین و اموال و عواید ناشی از جرم در دراز مدت می‌تواند جامعه را با نوعی بی‌ثباتی اقتصادی و بی‌عدالتی ناشی از عدم اجرای قوانین روبرو سازد.

علاوه بر آن، به دلیل ارتباط تحقیقات عمده پرونده‌های جاری به اشخاص و اسنادی که در دسترس نظام قضایی نیستند، رسیدگی‌ها به تعویق افتاده و علاوه بر مشمول مرور زمان شدن، خصیصه مهم «اثر بخشی در زمان» را از دست بدهند.

در ضرورت انجام این مهم همین بس که خلاء و یا نقص نظام همکاری‌های بین‌المللی، ممکن است موجب گسترش جرات و جسارت خاطیان و مجرمین بر انجام فساد، هدر رفت دارایی‌های کشور، ناامیدی متصدیان و مجریان مبارزه با فساد و برداشت ناصواب از امر مبارزه با فساد در بعد بین‌المللی گردد.

۱. پیشینه و اهداف پژوهش

رصد منابع موجود، نشان می‌دهد که در خصوص موضوع تحقیق، تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است. بر اساس گزارش ایرانداک، تنها منبع نزدیک به موضوع تحقیق، پایان‌نامه‌ای است با عنوان «شیوه‌های نوین همکاری کشورها در زمینه توقیف و استرداد اموال ناشی از فعالیت مجرمانه در پرتو معاهدات و اسناد بین‌المللی» که توسط آقای عطاءاله رودگر کوهپرتدوین شده است. این اثر رساله دکتری نامبرده در رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی می‌باشد که در سال ۱۳۹۸ به رشته تحریر درآمده است و به موضوع همکاری‌های بین‌المللی در خصوص استرداد اموال ناشی از فعالیت‌های مجرمانه پرداخته است. مقاله مستخرج این پایان‌نامه نیز در تابستان ۱۳۹۸ در شماره ۱۰۶ مجله حقوقی دادگستری با همکاری آقای بهزاد رضوی فرد و با عنوان «سهم اموال، راهبرد نوین همکاری کشورها در زمینه استرداد اموال و عواید ناشی از جرم» چاپ شده است. تاکید این اثر علمی پژوهشی بر ضرورت همکاری نزدیک کشورها برای مقابله با جرم و محروم کردن مرتکب از

عواید و درآمدهای ناشی از آن و الزام وی به جبران خسارت بزه‌دیده و بازگرداندن دارایی‌های مجرمانه به مالک قانونی و مشروع آن است.

نگاهی به منابع و نشریات مرتبط، نشانگر وجود تحقیقات زیادی است که از رویکرد کیفی، مسأله را مورد بررسی قرار داده‌اند و با توجه به مطالبه‌گری جامعه در خصوص مبارزه با فساد و از طرف دیگر، اقدامات بین‌المللی در مقابله با تروریسم و منابع مالی آن، مقالات عمدتاً در این دو حوزه تدوین شده است. موضوعات مرتبطی چون: قاعده استرداد یا محاکمه، استرداد اموال، استرداد بزه‌کاران، نقش سازمان پلیس بین‌الملل، معاضدت قضایی، استرداد مجرمین در نظام‌های حقوقی و ... از موضوعات مقالاتی است که در حوزه بین‌المللی مقابله با فساد تدوین شده است اما موضوع مهم مغفول در این بین، ارزیابی رویه‌های جاری و فرایند اجرای این مهم توسط مراجع ذیربط کشور، کشف موانع، شناسایی و ارائه راهکارهایی جامع می‌باشد. موضوعی که در جریان این تحقیق بدان پرداخته شده است.

هدف اصلی این تحقیق، شناسایی مسائل و چالش‌های موجود در جریان همکاری‌های بین‌المللی در مقابله با فساد و کمک به مراجع ملی تصمیم‌گیر و مجری با ارائه الگوی مطلوب این همکاری‌هاست.

اهداف فرعی پژوهش:

احصاء و بررسی عوامل مؤثر بر همکاری‌های حقوقی بین‌المللی ج.ا.ایران
 کمک به تدوین و تصویب لایحه همکاری‌های بین‌المللی ج.ا.ایران
 شناسایی فرایندهای اجرایی همکاری‌ها و معاضدت قضایی بین‌المللی در کشور
 پرسش اصلی:

الگوی مطلوب برای همکاری‌های حقوقی بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد چیست؟

پرسش‌های فرعی:

همچنین به تبع پرسش محوری فوق، به پرسش‌های فرعی ذیل نیز پاسخ داده خواهد شد:
 شرایط علی و سبب ساز مؤثر بر همکاری بین‌المللی مطلوب ج.ا.ایران چیست؟
 عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر همکاری بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد کدام‌اند؟
 راهبردها (طرح‌ها و برنامه‌ها) برای ایجاد یک همکاری بین‌المللی مطلوب با کشورهای هدف چیست؟

این پژوهش، کیفی و با رویکرد توصیفی-تبیینی بوده که با روش:

احصاء قوانین و مقررات داخلی مرتبط با همکاری‌های بین‌المللی در حوزه مقابله با فساد مطالعه و بررسی اسناد بین‌المللی مؤثر بر توسعه همکاری‌های بین‌المللی مصاحبه با مجریان و فعالان عرصه همکاری‌های بین‌المللی مقابله با فساد به تبیین موضوع پرداخته است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. کلیات

علی اکبر دهخدا الگو را در لغت‌نامه چنین معنا کرده است: الگو. [ا] (ل) روبر. مدل. سرمشق. مقتدی. اسوه. قدوه. مثال. نمونه («پایگاه داده ای واژه یاب»، ۱۴۰۰). مدل به مجموعه‌ای مادی، ریاضی یا منطقی اطلاق می‌شود، که ساخت‌های اساسی یک واقعیت را می‌رساند و در سطح خود، قادر به تبیین آن و ارائه کارکردهایش است (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۴۵۸). کارکرد الگو عبارت است از کوشش برای ساده‌تر کردن و آسان‌تر فهماندن واقعیت از طریق تنظیم عناصر و وارد کردن نظم در آن‌ها؛ مثلاً می‌توان طرح منطقی روابطی را که بین برخی از عناصر یک سیستم وجود دارد، به شکل یک پیکره درآورد. الگو باید چنان ساخته شود که بلافاصله تمام پدیده‌های مشاهده‌شده را قابل فهم سازد. از سوی دیگر تعریف الگوها باید صریح و جامع باشد تا عملیات ریاضی روی آنها امکان‌پذیر شود؛ ساخت الگوها نیز به هیچ‌وجه نباید پیچیده باشد. (توسلی، ۱۳۶۹: ۱۴۲). به‌طور کلی، مدل یا الگو طرحی است که از واقعیت گرفته شده است و روابط بین عوامل اصلی را نشان می‌دهد و می‌توان از آن برای پیش‌بینی و تصمیم‌گیری استفاده کرد. همواره می‌توان مدلی از سیستم موردنظر ایجاد کرد و سپس به کمک آن نتایجی را که از تصمیمات گوناگون در سیستم حاصل می‌شود، مورد مذاقه قرار داد. یکی از هدف‌های مدلسازی، ساده کردن و نشان دادن اجزا و عناصر اصلی و موردنیاز یک سیستم است (منوریان، ۱۳۹۴: ۱۹۱). اصل همکاری‌های متقابل بین کشورها با هدف تأمین امنیت و منافع ملی، حفظ تمامیت ارضی، بسط رفاه ملی و... از دیر باز مورد توجه سیاستمداران و نظریه پردازان حوزه بین‌الملل بوده است. این مهم گذشته از یک تعهد عرفی بین‌الملل از دوران باستان تا کنون، در تدوین عهدنامه وستفالی ۱۶۴۸ مشهود و در بند ۳ ماده یک منشور ملل متحد مورد تأکید قرار گرفته و متعاقب آن با تصویب و الحاق به موافقتنامه‌های دو یا چند جانبه و عام بین‌المللی به منصفه ظهور رسیده است.

از «اصل همکاری» به عنوان یکی از اصول مهم حقوق بین الملل یاد می‌گردد که از ذات وجودی آن نشأت می‌گیرد. منشور سازمان ملل متحد به تفصیل به این اصل پرداخته است. ماده یک بند ۳ فصل اول منشور، حصول «همکاری بین المللی» در حل مسائل بین المللی که دارای جنبه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی یا بشردوستی است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان بدون تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان یا مذهب و ... را تصریح کرده است (منشور سازمان ملل متحد، ۱۹۴۵، ف ۱ ماده ۳).

۲-۲. همکاری‌های حقوقی بین المللی در حوزه فساد

رسیدگی به شکایات حقوقی و یا کیفری، اجرای عدالت کیفری یا حقوقی و یا انجام بسیاری از درخواست‌های اشخاص حقیقی و یا حقوقی بدون همکاری دولت‌های خارجی میسر نمی‌باشد. یکی از مناسب‌ترین راهکارهایی که در این راستا پیش‌بینی می‌شود درخواست مساعدت از سیستم‌های قضایی و قانونی کشور دیگری است.

همکاری‌های حقوقی بین المللی عبارت از «همکاری یک دولت با دولتی دیگر در زمینه حل و فصل مسائل حقوقی و قضائی در مواردی که مسائل راجع به آن دولت و اتباع آن به نحوی با قلمرو حاکمیت دولت دیگر ارتباط پیدا می‌کند».

همکاری‌های اداری و حقوقی در اسناد بین المللی مورد توجه جدی قرار گرفته که از آن جمله در کنوانسیون مقابله با فساد ملل متحد ۲۰۰۳ به عنوان جامع‌ترین سند جهانی مبارزه با فساد مورد تاکید قرار گرفته است. این کنوانسیون ضمن تاکید بر عزم جلوگیری، کشف و ممانعت مؤثر از نقل و انتقال بین المللی دارایی‌هایی که به صورت غیرقانونی به دست آمده است و تحکیم همکاری‌های بین المللی در جهت بازگرداندن دارایی‌ها در مقدمه، با اذعان با اینکه پیشگیری و ریشه‌کنی فساد مسؤولیت تمامی کشورها است، یکی از اهداف آن را ارتقاء، تسهیل و حمایت از همکاری‌های بین المللی و کمک‌های فنی در زمینه پیشگیری و مبارزه با فساد از جمله بازگرداندن دارایی‌ها را بر شمرده است. (کنوانسیون مقابله با فساد ملل متحد، ۲۰۰۳، بند ب ماده یک)

همکاری مراجع ملی کشورها، موضوعی است که در ماده ۳۸ این کنوانسیون تبیین شده است. این کنوانسیون به لحاظ اهمیت همکاری‌های بین المللی در جریان پیشگیری و مقابله با فساد، فصل چهارم خود را به همکاری‌های بین المللی اختصاص داده است. این فصل ضمن بیان کلیاتی در دو بند ماده ۴۳، همکاری‌ها را تصریح نموده است.

ماده ۵۱ ذیل فصل پنجم که به موضوع مهم استرداد دارایی‌ها می‌پردازد اذعان می‌کند که: استرداد دارایی‌ها طبق این فصل، اصل اساسی این کنوانسیون محسوب می‌شود و کشورهای عضو «گسترده‌ترین همکاری‌ها و معاضدت‌ها» را در این رابطه با یکدیگر به عمل خواهند آورد. ارائه اطلاعات مربوط به عواید ناشی از جرائم مشمول «بدون درخواست قبلی به کشور عضو دیگر» در ماده ۵۶ تحت عنوان همکاری‌های ویژه از امتیازات این کنوانسیون است. همچنین کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان یافته موسوم به پارمو منوط به لحاظ اذن قوانین داخلی، همکاری و مبادله اطلاعات ذیل این کنوانسیون را تضمین نموده است.

اعضاء بر اساس این کنوانسیون بدون وارد کردن لطمه‌ای به مواد ۱۸ و ۲۷، تضمین خواهند نمود که مقامات اداری، نظارتی، انتظامی و سایر مقامات دست‌اندرکار مبارزه با پولشویی شامل مقامات قضائی، در صورتی که قوانین داخلی اجازه دهد بتوانند همکاری و اطلاعات مربوط را در سطوح ملی و بین‌المللی تحت شرایطی که قوانین داخلی آن‌ها تجویز می‌کند، مبادله نمایند و در این راستا... مدنظر قرار خواهند داد (کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان یافته (پارمو)، ۲۰۰۰، بند ۱ ماده ۷).

۱-۲-۲. بسترهای اجرایی

اجرایی شدن موضوع همکاری‌های حقوقی بین کشورها، مستلزم وجود مقرراتی است که ضمن اجازه انجام آن، فرایندها، مراجع، الزامات، حدود و... این همکاری‌ها را مشخص و تبیین نمایند. در وهله اول، قوانین داخلی هستند که با عنایت به حاکمیت کشورها، ضمن مبنا قرار گرفتن در مسیر همکاری، اجازه الحاق و استناد به مقررات بین‌المللی را فراهم می‌کنند.

قانون تعاون قضایی مصوب ۱۳۰۹، قانون راجع به تعقیب جزائی مجرمین فراری از مناطق سرحدی مجاور ایران مصوب ۱۳۱۳، قانون راجع به استرداد مجرمان مصوب ۱۳۳۹، دستورالعمل راجع به استرداد مجرمین و معاضدت قضائی بین‌المللی ابلاغی ۱۳۹۲ و لایحه در دست تدوین و تصویب همکاری قضایی بین‌المللی ج.ا.ایران از جمله این مقررات داخلی می‌باشد.

از دیگر بسترهای همکاری حقوقی بین‌المللی کشورها، موافقتنامه‌های دو یا چند جانبه بین‌المللی منعقد است که با توجه به توسعه حقوق بین‌الملل و ظرفیت‌های موجود جامعه جهانی، در سال‌های اخیر مورد اقبال کشورها قرار گرفته و به بسط آن منجر شده است.

موافقت‌نامه‌های دو جانبه قضایی بین‌المللی پیرامون موضوعات زیر است:

استرداد مجرمان، انتقال محکومان به حبس، همکاری دادگاه‌ها در امور مدنی، همکاری دادگاه‌ها در امور کیفری. اما این بدان معنا نیست که همه موافقت‌نامه‌ها لزوماً فقط باید در قالب یکی از چهارمورد فوق‌الذکر قرار گیرند، بلکه بسته به اراده و توافق دولت‌ها ممکن است فقط در مورد استرداد مجرمین یا تنها در مورد انتقال محکومین یا در زمینه کیفری یا مدنی و یا ترکیبی از این موارد به شکل یک یا چند سند همکاری تدوین شوند (شریعت باقری، ۱۳۹۳، ص ۴۱).

در سال‌های اخیر، به استناد اصل ۷۷ قانون اساسی تعداد ۶۷ موافقت‌نامه دوجانبه همکاری قضایی با ۳۲ کشور منعقد و به تصویب مراجع قانونگذار رسیده است که می‌توانند مبنای استناد قضاات باشند.

حدود ۲۶۷ کنوانسیون حقوق بین‌الملل کیفری در زمینه مباحث و جنبه‌های گوناگون کیفری وجود دارد که حدود ۱۰۲ کنوانسیون در زمینه محاکمه و ۷۱ کنوانسیون در زمینه استرداد مقرراتی وضع نموده‌اند. (اردبیلی و میرفلاح نصیری، ۱۳۹۶: ۱۴).

کنوانسیون‌هایی که ایران در آن‌ها عضویت داشته یا الحاق به آن در شرف تصویب است و می‌توانند بستری برای انجام همکاری‌های بین‌المللی کشور باشند، عبارتند از: کنوانسیون مقابله با فساد ملل متحد ۲۰۰۳، کنوانسیون مقابله با جرائم سازمان یافته موسوم به پالرمو ۲۰۰۰، کنوانسیون قاچاق مواد مخدر و مواد روانگردان ۱۹۸۸، کنوانسیون وین در روابط کنسولی ۱۹۶۳، کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم ۱۹۹۹.

با وجود آنکه در اسناد مختلف بین‌المللی جهت غلبه بر اشکال نوین تبه‌کاری سازمان یافته و فراملی بر ضرورت همکاری بین‌المللی تأکید شده، با این وجود شاهد آن هستیم که این تأکیدات تاکنون منتهی به انعقاد یک توافقنامه جهانی در خصوص استرداد مجرمین نشده است و نمود عینی همکاری بین‌المللی در قلمرو استرداد صرفاً در انعقاد قراردادهای دو یا چند جانبه و در نهایت منطقه‌ای استرداد مجرمین قابل مشاهده می‌باشد (وروایی و رضوی، ۱۳۹۴: ۹۵).

در صورت فقدان دو بستر مذکور در اجرای همکاری، عمل متقابل کشورها هم در عرف بین‌الملل و هم در اسناد ملاک عمل بوده است. این اساس در قانون تعاون قضایی مورد تصریح قرار گرفته است. محاکم عدلیه و مستنطقین ایران می‌توانند تقاضایی را که از طرف محاکم و یا مستنطقین ممالک خارجه راجع به استماع شهادت شهود و یا تحقیقات دیگر از این قبیل از آنها می‌شود انجام

الگوی مطلوب همکاری‌های حقوقی بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد ۲۷۷

دهند مشروط بر اینکه محاکم و مستنطقین مملکتی نیز که این تحقیقات را تقاضا می‌نمایند نظیر این تقاضا را از طرف محاکم و مستنطقین ایران بپذیرند (مجلس شورای ملی، ۱۳۰۹، ماده واحده).

۲-۲-۲. کنشگران

اجرای فرایند همکاری‌های بین‌المللی در پرونده‌های جاری، مستلزم اقدام دستگاه‌های حاکمیتی و مراجع دولتی یا عمومی است که از آن به کنشگران یاد می‌کنیم. کنشگران اصلی که در دو حوزه داخلی و بین‌المللی به به ایفاء نقش می‌پردازند عبارتند از:

الف. کنشگران داخلی: قوه قضائیه (سه رکن قوه قضائیه در این خصوص عبارتند از: ۱- دادستانی‌ها و محاکم قضایی تحقیق کننده و رسیدگی کننده به پرونده‌های متهمین ۲- اداره کل بین‌الملل و ۳- اداره اسناد و مترجمین)، وزارت دادگستری (تنظیم و تصویب قراردادهای همکاری و معاضدت قضائی، اجرای آنها و مرجعیت ملی کنوانسیون ضد فساد ملل متحد)، وزارت امور خارجه، پلیس بین‌الملل ناجا (اینترپل تهران)، مرکز اطلاعات مالی و ضابطان دادگستری (عام و خاص) کنشگران خارجی: دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر ملل متحد، سازمان بین‌المللی پلیس جنایی (اینترپل جهانی)^۲، نقطه تماس کشورها، مراجع ملی کشورها و پلیس اتحادیه اروپا^۳ (در سطح اتحادیه اروپا)

۳-۲-۲. کنش‌ها

در جریان همکاری بین‌المللی در پرونده‌های مقابله با فساد، چه محورها و اقداماتی به‌عنوان موضوع کاری در دستورکار کنشگران داخلی و بین‌المللی قرار می‌گیرد. محورهای اصلی این همکاری‌ها عبارتست از:

پیگرد بین‌المللی متواریان

معاضدت قضایی

استرداد مجرمین / متهمین

استرداد اموال و دارایی

انتقال محکومین

1. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime)
2. Interpol (International Criminal Police Organization)
3. Europol

انتقال دادرسی

شناسایی و اجرای آراء قضایی

درخواست گواهی عدم سوء پیشینه

۳. روش شناسی پژوهش

تحقیق در اصطلاح علمی، عبارت است از اعمال روش‌هایی همراه با طرح و اندیشه برای کشف حقیقت؛ و از نظر روش‌شناسی عبارت است از کاربرد روش‌های علمی در حل یک مسئله یا پاسخگویی به یک سؤال (خواجه‌امیری، ۱۳۸۹: ۲۱). تحقیق علمی نیز عبارت است از تلاشی کاوشگرانه که با آدابی خاص و نظام‌یافته با هدف کشف مجهولی انجام شود. (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱۷)

این پژوهش با اتکا به روش علمی به دنبال تعیین الگوی راهبردی همکاری‌های حقوقی بین‌المللی بوده و یک تحقیق بنیادی کاربردی است. در تحقیق بنیادی هدف کشف حقیقت و ارائه دانش نو می‌باشد و در تحقیق کاربردی محقق در پی آنست که مسأله‌ای حل شود و نتایج تحقیق بکار گرفته شود.

پژوهش کیفی ماهیتاً چند روشی است و متضمن رویکردی تفسیری و طبیعت‌گرایانه نسبت به موضوع مورد مطالعه است (گال و دیگران، ۱۳۹۲: ۶۰). فلذا چون این تحقیق، تلاشی برای شناخت آسیب‌ها و چالش‌های موجود در مسیر همکاری‌های بین‌المللی و نیز طراحی الگو و تبیین مدل می‌باشد، تحقیقی کیفی به حساب می‌آید. تحقیق کیفی بر این واقعیت تأکید می‌ورزد که تحقیق متمرکز بر مطالعه‌ی موارد است، نه جامعه و نمونه‌ها.

چهار نوع استراتژی در تحقیق کیفی وجود دارد که از یک سو مبانی فلسفی پژوهش و از سوی دیگر شیوه جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن را در برمی‌گیرد. این روش‌ها عبارتند از اقدام پژوهی، مطالعه موردی، مردم‌نگاری و تئوری سازی داده بنیاد (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۳: ۱۷).

به آن علت که در این تحقیق از جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، مفاهیم شکل گرفته و با دسته‌بندی این مفاهیم در بستر همکاری‌های بین‌المللی مدل مفهومی تهیه می‌نماید و این مدل مفهومی به دنبال شناسایی کلیه جوانب، آسیب‌ها و پیامدهای این همکاری‌ها می‌باشد؛ از راهبرد تئوری سازی داده بنیاد استفاده می‌گردد.

گراندد تئوری^۱ یا نظریه داده بنیاد یک روش تحقیق کیفی است که برای نظریه‌پردازی پیرامون پدیده مورد مطالعه استفاده می‌شود. این روش زمانی استفاده می‌شود که ادبیات پژوهش پیرامون موضوع از غنای لازم برخوردار نباشد. همچنین هدف ارائه یک نظریه جدید است که تاکنون در جوامع پژوهشی مطرح نشده است. این روش توسط دو جامعه‌شناس به نام بارنی گلیسر^۲ و آنسلم استراوس^۳ در سال ۱۹۶۷ میلادی معرفی شد.

داده‌هایی که توسط نظریه‌پرداز زمینه‌بنیان برای تشریح فراگردها گردآوری می‌شود شامل انواع مختلفی از داده‌های کیفی است نظیر: مشاهده، گفت و شنودها، مصاحبه، اسناد و مدارک، خاطرات پاسخ‌دهندگان و تأملات شخصی خود پژوهشگر. نظریه‌پردازی زمینه بنیان از فراگردی استفاده می‌کند که مستلزم گردآوری و تحلیل همزمان و زنجیره‌وار داده‌ها است.

ابتدا مطالعات اکتشافی با راهنمایی خبرگان امر در موضوعات همکاری‌های حقوقی بین‌المللی و پرونده‌های مقابله با فساد در حوزه‌های شناسایی چالش‌های موجود در جریان این همکاری‌ها، احصاء و بررسی ماهیتی آنها، بررسی اسناد داخلی و بین‌المللی مرتبط، جمع‌آوری مستندات و ادله قابل بهره‌برداری صورت پذیرفت.

روش اصلی گردآوری داده‌ها، استفاده از انواع مصاحبه است. با تحلیل و کدگذاری متن مصاحبه‌ها به ارائه مدل پارادایمی پرداخته می‌شود. در روش گراندد تئوری با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. به طوری که این نظریه در یک سطح وسیع، یک فرایند، عمل یا تعامل را تبیین می‌کند. در مصاحبه با صاحب‌نظران، مصاحبه‌کننده داده‌ها را از اشخاصی جمع‌آوری می‌کند که دانش یا دیدگاه ویژه‌ای (در موضوع) دارند که از طریق دیگران قابل حصول نیست. صاحب‌نظران اغلب نسبت به سایر اعضای جامعه تحقیق دانش بیشتر و مهارت بهتری در گفت و شنود دارند (گال و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۵۲۵). لذا با توجه به موارد گفته شده جمع‌آوری اطلاعات دقیق‌تر در مصاحبه باز با جامعه هدایت‌شده ساختار یافته انجام شد.

استراوس و کوربین در اثر ۱۹۹۸ با تدوین روال‌های کتاب «کشف نظریه داده بنیاد» (۱۹۹۷ م)، سه فن کدگذاری پیشنهاد دادند:

1. Grounded Theory
2. Barney Glaser
3. Anselm Strauss

۱. کدگذاری باز^۱

کدگذاری محوری^۲

کدگذاری انتخابی^۳..... (حیبی، ۱۳۹۸).

کدگذاری، روند تجزیه و تحلیل داده‌هاست. کدگذاری باز، بخشی از فرایند تحلیل داده‌هاست که به خردکردن، مقایسه‌سازی، نامگذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها می‌پردازد. طی کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شده و برای به‌دست آوردن مشابهت‌ها و تفاوت‌هایشان مورد بررسی قرار می‌گیرند.

در این مرحله، نظریه‌پرداز داده بنیاد، مقوله‌های اولیه اطلاعات در خصوص پدیده در حال مطالعه را، به وسیله بخش‌بندی اطلاعات شکل می‌دهد. پژوهشگر مقوله‌ها را بر همه داده‌های جمع‌آوری شده، نظیر مصاحبه‌ها، مشاهدات و وقایع یا یادداشت‌های خود، بنیان می‌گذارد. (John W Creswell, 2005: 397) ابتدا هر یک از مصاحبه‌ها، متون و مستندات پس از پیاده‌سازی متن آنها، به صورت جمله به جمله به دقت مورد بررسی قرار گرفت و یک گزاره به‌عنوان پیام یا گزاره کلیدی استخراج گردید. در این حالت از اصطلاحات بعضی از مصاحبه‌کنندگان به‌عنوان کد نیز استفاده گردید و در بقیه موارد که به نوعی جملات مصاحبه مبهم بوده، یک کد تخصیص داده شد.

در ادامه کدهای اولیه در هر مرحله با کدهای حاصله، مقایسه و پس از تجزیه و تحلیل و یا پرورش آنها، مفاهیم اولیه به‌دست آمد. پس از دستیابی به مفاهیم، آن‌ها طبقه‌بندی و بر اساس ارتباط بین آنها تلفیق گردیدند و با ادامه این روند نظریه مفهومی تحقیق شکل گرفت. لازم به ذکر است این فرایند تا آنجایی انجام می‌گردد که کد جدیدی را بتوان به کدهای قبلی اضافه نمود و در این مرحله مفاهیم و پس از آن نظریه خلق می‌گردد.

بدین منظور پس از تولید ادبیات تحقیق، مصاحبه‌ها و مستندات نمونه‌های موردی به نوشتار تبدیل شده و از این نوشتار گزاره‌های کلی در یک جدول استخراج می‌گردد. در حقیقت گزاره‌ها یا پاراگراف‌ها ادبیاتی می‌باشند که به چهار متغییر اصلی تحقیق یعنی آسیب‌ها، چالش‌ها، فرصت‌ها و پیامدها اشاره دارند. پس از تدوین گزاره‌ها می‌بایستی مفهوم گزاره بطور خلاصه تهیه و تدوین شود. مفاهیم کلمات کلیدی و گویایی هستند که تلخیص شده گزاره‌ها می‌باشند.

-
1. Open Coding
 2. Axial Coding
 3. Selective Coding

در کدبندی محوری به دنبال ایجاد ارتباط بین مفاهیم، گروه‌های جدیدی تعریف می‌شود اما تفاوت این کدبندی با کدبندی آزاد این است که بین گروه‌ها ارتباط برقرار نیست و در مرحله سوم، کدبندی انتخابی با ایجاد ارتباط بین گروه‌ها آنها را متشکل نموده و چارچوب اولیه نظری، شکل می‌یابد.

در مرحله کدگذاری انتخابی، شرایط مختلفی که در مرحله کدگذاری محوری بیان شده است، با هم ادغام و تجزیه و تحلیل کلی صورت می‌گیرد.

استفاده از این سه شیوه کدگذاری (کدبندی) به این معناست که نظریه‌پردازان داده بنیاد از شیوه‌های طرح‌ریزی شده برای تدوین نظریه‌هایشان استفاده می‌کنند. آن‌ها به تحلیل داده‌هایشان برای تبدیل به انواع ویژه‌ای از مقوله‌های موجود در کدگذاری محوری تکیه می‌کنند و برای ارائه نظریه‌ها از نمودارها استفاده می‌کنند (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۸) و نهایتاً اینکه نظریه‌پرداز داده بنیاد، یک نظریه از روابط فیما بین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری به نگارش در می‌آورد. مقوله‌های اصلی عبارت‌اند از: «شرایط علی»، «راهبردها»، «شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر» و «پیامدها». این مرحله مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که «الگوی کدگذاری» نامیده می‌شود. الگوی کدگذاری، روابط فیما بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها را نمایان می‌کند.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌ها با کدگذاری در سه مرحله مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد. در گام اول خلق مفاهیم به کدگذاری باز اختصاص دارد.

در گام دوم کدگذاری محوری در دستور کار قرار می‌گیرد در این مرحله شناسایی شرایط علی، مقوله محوری، شرایط مداخله‌گر، عوامل زمینه‌ساز، راهبردها و پیامدها تبیین می‌گردد. و گام سوم، خلق نظریه با کدگذاری انتخابی است.

۱-۴. کد گذاری باز

در این فرآیند تحلیلی، مفاهیم که واحدهای خرد تحلیل هستند، شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شود. به این ترتیب با مصاحبه با خبرگان، داده‌ها بررسی و نکات کلیدی هر متن بصورت کد باز استنتاج شد. نتایج حاصله از مصاحبه با مدیران واحدهای فعال و کنشگران این عرصه و مستندات پرونده‌ها در جدول ذیل آمده است. (به علت محدودیت مقاله، فقط ۵ ردیف از ۹۲ ردیف پژوهش اصلی بعنوان نمونه، درج گردیده است)

جدول تبدیل داده‌ها به کدهای باز (مفاهیم)

مصاحبه شونده	داده	جمله استخراجی (گزاره)	کدهای باز (مفاهیم)
K1	قانون استرداد داخلی کشور مربوط به سال ۱۳۳۹ می‌باشد. گذر زمان، موضوعات مستحدثه حقوقی، عصر تکنولوژی و سرعت در تعاملات می‌طلبد تا با لحاظ شرایط بین‌المللی نسبت به تدوین / تنقیح قوانین داخلی در این حوزه اهتمام جدی صورت گیرد	هر چه شرایط، قوانین و مقررات داخلی بروزتر باشد، همکاری‌ها تسهیل خواهد شد	اصلاح و بروزآوری قوانین داخلی
E1	نقش اینترپل تهران به‌عنوان تنها درگاه پلیسی ارتباطات بین‌المللی کشور به خوبی در لایحه همکاری‌های بین‌المللی تبیین نشده و مراجع قضایی بر اساس ماده ۴۰ لایحه، الزامی به درخواست اعلان پیگرد بین‌المللی متهم متواری (قرمز) از سازمان اینترپل ندارند. به‌نظر می‌رسد فصلی تحت عنوان "پیگرد بین‌المللی متهمین و مجرمین متواری" و تعامل پلیسی با کشورها در موضوع مقابله با فساد در لایحه ضروری باشد.	عدم تبیین نقش اینترپل به‌عنوان تنها درگاه پلیسی ارتباطات بین‌المللی کشور در لایحه همکاری‌های بین‌المللی	ضرورت تبیین نقش نهادهای مرتبط با همکاری‌های حقوقی بین‌المللی
M2	پیگیری اداری و حقوقی درخواست معاضدات قضایی بین‌المللی قضایی پرونده‌های ضد فساد از کشورهای هدف مستلزم تأمین هزینه‌هایی در دو کشور مبدأ و مقصد است. این مهم علیرغم پیش‌بینی در تدوین موافقتنامه‌های دو جانبه، محلی در قوانین داخلی برای تأمین اعتبار آن مدنظر قرار نگرفته است. تشکیل صندوق اعتبار ذیل نهاد	هزینه‌های همکاری‌های بین‌المللی حقوقی مستلزم تشکیل صندوق ملی به‌منظور تأمین هزینه‌ها در این حوزه می‌باشد	تشکیل صندوق ملی برای تأمین هزینه همکاری‌های بین‌المللی

		مرجع ملی همکاری‌های بین‌المللی، می‌تواند رهگشا باشد.	
ضرورت اصلاح فرایندها و ایجاد بانک متهمین	ارائه خدمات کنسولی و صدور گواهی عدم سوء پیشینه مجرمان به متهمین متواری به خارج از کشور در پرونده‌های فساد توسط نمایندگان ج.ا.ایران با اهداف مقابله فساد مغایرت دارد	از موانع مهم در جریان پیگیری همکاری‌های بین‌المللی در پرونده‌های فساد، ارائه خدمات کنسولی به متهمین متواری به خارج از کشور توسط نمایندگی‌های ج.ا.ایران از جمله ثبت و کالت‌نامه رسمی متهمین و انتقال دارائی‌های ناشی از فساد! است. موضوع مهم دیگر صدور گواهی عدم پیشینه کیفری است. متهمین متواری به خارج از کشور که پرونده کیفری آنها در مراجع قضایی داخلی در جریان رسیدگی می‌باشد با توجه به عدم صدور حکم قضایی و در نتیجه عدم ثبت سجل کیفری، موفق به اخذ گواهی عدم پیشینه کیفری شده و از این گواهی در جریان اخذ تابعیت یا اقامت و... در کشورهای ثالث بهره می‌گیرند.	K1
تنقیح قوانین داخلی	مفاد کنوانسیون مبارزه با فساد در قوانین داخلی و لایحه همکاری‌های بین‌المللی لحاظ نشده است.	رابطه قوانین داخلی با کنوانسیون مبارزه با فساد، به ویژه فصل چهارم آن که در خصوص همکاری‌های بین‌المللی است، نامشخص است. این موضوع از این جهت حائز اهمیت است که این کنوانسیون یکی از چهار کنوانسیون است که کارگروه اقدام مالی در توصیه شماره ۳۶ از کشورها خواسته تا آن را تصویب و اجرا کنند و اجرای صحیح و مؤثر آن می‌تواند در دراز مدت و به خصوص در صورت پایان برنامه اقدام ایران و ارزیابی‌های بعدی این کارگروه در بهبود وضعیت جمهوری اسلامی ایران در کارگروه اقدام مالی تأثیر به‌سزایی داشته باشد. جمهوری اسلامی ایران در زمان الحاق برای مواد فصل چهارم این کنوانسیون شرطی قائل نشده و اعلامیه تفسیری نیز صادر نکرده، و به این ترتیب، ملزم به رعایت کلیه مواد این فصل می‌باشد.	D2

۲-۴. کدگذاری محوری

در کدگذاری محوری، ارتباط بین مفاهیم کشف و بر اساس طبقه‌بندی موضوعی به مقوله‌ها مرتبط می‌شوند.

در جدول ذیل نتایج کدگذاری محوری که شامل ۱۹ مقوله فرعی می‌باشد، بیان داده شده است.

ردیف	کد محوری (مقوله)	کد باز (مفاهیم)
۱	قوانین و مقررات	اصلاح و بروزرآوری قوانین داخلی. پوشش جامع کنوانسیون در استرداد متهمین فساد. بومی‌سازی کنوانسیون ضد فساد و انطباق قوانین داخلی و بین‌المللی آن. انتقال دادرسی. تنقیح قوانین داخلی دارای ابهام. تطبیق و اصلاح عناوین جرائم در قوانین داخلی. تدوین مقررات تسهیم اموال ناشی از جرم. تبادل اطلاعات مالی در همکاری‌های بین‌المللی ضد فساد. عدالت قضایی با طی مراحل قانونی رسیدگی، موافقتنامه‌های دو جانبه ناکافی و ناکارآمد. قاعده نفی سبیل در تصویب موافقتنامه‌های دوجانبه. عدم جرم‌انگاری جرائم جدید. توسعه، ارزیابی و بروزرآوری موافقتنامه‌های دو جانبه. تصویب مبنای استرداد در ماده ۴۴ کنوانسیون ضد فساد.
۲	فرآیندها	عدم ساماندهی تشریفات اداری مراجع مرتبط داخلی. عدم بهره‌گیری از شبکه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای مردم نهاد استرداد دارایی. عدم تبیین فرایند ارائه تضمینات کشور درخواست شونده برای تأمین خسارت. عدم توجه به مرور زمان در جرائم مشمول. عدم اطلاع محاکم داخلی با فرایند همکاری‌های بین‌المللی. هماهنگی و بروز بودن تعامل سامانه‌ای مراجع ذیربط داخلی. تشریفات غیر استاندارد اداری فرایند همکاری‌ها. شناسایی و بهره‌گیری از تجارب کشورها. تعدد نقاط تماس همکاری‌ها در کشور. نامشخص بودن فرایند پاسخ به معاضدات قضایی واصله به کشور. ردیابی دارایی و سرمایه مجرمین
۳	زیر ساخت‌ها	ایجاد مرجع ملی ضد فساد. فعال‌سازی تبادل اطلاعات مالی. وحدت رویه نهادهای داخلی و الگوی واحد. مرجع ملی واحد همکاری‌های بین‌المللی ضد فساد. ایجاد زیر ساخت عملیات فنی برای مراحل پنجگانه استرداد اموال. ضرورت ایجاد دفاتر بین‌المللی مرتبط در کشور. عدم وجود زیرساخت سامانه‌ای تعامل مراجع ذیربط داخلی. عدم وجود بانک جامع اطلاعاتی متهمین متواری به خارج از کشور و اموال آنها
۴	ظرفیت‌های بین‌المللی	بهره‌گیری از ظرفیت آمبودزمان. شبکه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای مردم نهاد استرداد دارایی. بهره‌گیری از ظرفیت دفتر مقابله با جرم ملل متحد. بهره‌گیری از ظرفیت کنوانسیون ضد فساد بویژه در حوزه پولشویی. تبادل اطلاعات مالی در همکاری‌های بین‌المللی ضد فساد. عدم پوشش جامع کنوانسیون در استرداد متهمین فساد. ظرفیت شرکاء و ایرانیان مقیم در مراجع بین‌المللی. ظرفیت دفاتر منطقه‌ای اینترپل. صدور اعلان قرمز و تعقیب بین‌المللی مجرمین. ظرفیت نهادهای اعلان‌های بین‌المللی نقره‌ای و بنفش.
۵	فرهنگ سازمانی و شرایط کاری	عدم آشنایی محاکم قضایی داخلی با مقررات و فرایند اجرایی همکاری‌های حقوقی، تضمینات کشور درخواست شونده در اصل اختصاص. عدالت قضایی با طی مراحل قانونی رسیدگی. شناسایی و بهره‌گیری از تجارب کشورها. تقویت دیپلماسی قضایی
۶	شرایط بین‌المللی	اصل پذیرش حاکمیت ملی کشورها در همکاری‌های بین‌المللی، نفع بین‌المللی در مقابله با فساد. مطالبه بین‌المللی با افشاگری فساد. شناسایی آراء قضایی در محاکم خارجی. تعهدات حقوق بشری. تابعیت مضاعف مجرمین. اصل نظم عمومی و منافع ملی اقتصادی در همکاری‌های بین‌المللی. تصویرسازی مطلوب با اقدامات پیشگیرانه. غیرسیاسی کردن پرونده‌های فساد. اصل استرداد یا محاکمه

کشورهای هدف (مقررات، رویه‌ها، منافع)	۷	مناسبات مطلوب سیاسی کشورها. شناسایی آراء قضایی محاکم خارجی. تعارض منافع کشور درخواست شونده با انتقال اموال و عواید ناشی از جرم. تفاوت ساختار و نظام‌های حقوقی و فرایندهای اجرایی قضایی کشورها. تسهیم اموال ناشی از جرم. تضمینات کشور درخواست شونده در اصل اختصاص. تضمینات کشور درخواست شونده برای تأمین خسارت. عدالت قضایی با طی مراحل قانونی رسیدگی. توجه به مرور زمان در جرائم مشمول. شناسایی و بهره‌گیری از تجارب کشورها. موافقتنامه‌های دو جانبه ناکافی و ناکارآمد. قاعده نفی سبیل در تصویب موافقتنامه‌های دوجانبه. عدم جرم‌انگاری جرائم جدید. تابعیت مضاعف مجرمین. آشنایی با قواعد و فرایندهای اداری کشورهای هدف. معاضدات قضایی واصله به کشور. شناسایی دارایی و سرمایه مجرمین
آموزش و پژوهش	۸	آشنایی محاکم داخلی با فرایند همکاری‌های بین‌المللی . عملیات فنی برای مراحل پنجگانه استرداد اموال. هماهنگی و بروز بودن تعامل سامانه‌ای مراجع ذیربط داخلی. شناسایی و بهره‌گیری از تجارب کشورها. عدم جرم‌انگاری جرائم جدید. آشنایی با قواعد و فرایندهای اداری کشورهای هدف
حقوق بین‌الملل	۹	عدم جرم‌انگاری جرائم جدید. نهاد انتقال دادرسی به کشور درخواست شونده در عدالت کیفری. عدم پوشش جامع کنوانسیون در استرداد متهمین فساد. تابعیت مضاعف مجرمین
خصوصیات مجرمین	۱۰	تابعیت مضاعف مجرمین. توانمندی مالی و انتقال اموال و عواید ناشی از جرم. آشنایی با قواعد و فرایندهای اداری کشورهای هدف. بانک جامع اطلاعاتی متهمین متواری به خارج از کشور و اموال آنها
تعاملات و مناسبات	۱۱	تقویت دیپلماسی قضایی، مناسبات مطلوب سیاسی کشورها. تصویرسازی مطلوب با اقدامات پیشگیرانه. شائبه سیاسی‌کاری. تصویرسازی مطلوب با اجرای مقررات ضد فساد. تبادل اطلاعات مالی در همکاری‌های بین‌المللی ضد فساد. موضوعیت اموال ناشی از فساد مانعی در همکاری‌های بین‌المللی. تشریفات غیر استاندارد اداری فرایند همکاری‌ها. قاعده نفی سبیل در تصویب موافقتنامه‌های دوجانبه. توسعه، ارزیابی و بروزروری موافقتنامه‌های دو جانبه. معاضدات قضایی واصله به کشور
الزامات حقوق بشری همکاری‌های بین‌المللی	۱۲	مغایرت صدور احکام اعدام و مجازات تعزیری داخلی با حقوق بشر. مغایرت قوانین استنادی داخلی با تعهدات کشور هدف. حق برابری در برابر قانون. حق دادرسی عادلانه و عمومی. حق مشاوره و مترجم، حق فرض بی‌گناهی. حق عطف به ماسبق نشدن مجازات و حق عدم اجبار به اقرار.
عدالت قضایی	۱۳	استرداد متهمین، رسیدگی و محاکمه مجرمین. معاضدات قضایی از جمله: تحصیل اسناد جرم، بازجویی، بازرسی محل، اخذ اظهارات شهود و مطلعین
استرداد اموال	۱۴	شناسایی، توقیف، ضبط و استرداد اموال مجرمین به کشور
تغییر نگرش بین‌المللی	۱۵	مبارزه جدی و همه‌جانبه با فساد، جایگاه نهاد همکاری، دادرسی عادلانه. تأمین منافع ملی
تعقیب بین‌المللی مجرمین	۱۶	صدور اعلان بین‌المللی علیه متهمین. جلوگیری از حذف اعلان‌های صادره. تسریع در شناسایی متهمین در کشورهای هدف.
ساختاری	۱۷	ایجاد مرجع ملی همکاری. تصویب لایحه همکاری. تشکیل صندوق ملی برای تأمین هزینه همکاری‌های بین‌المللی. بانک جامع اطلاعاتی متهمین متواری به خارج از کشور و اموال آنها.
فرایندی	۱۸	هماهنگی و بروز بودن تعامل سامانه‌ای مراجع ذیربط داخلی. آشنایی محاکم داخلی با فرایند همکاری‌های بین‌المللی. تضمینات کشور درخواست شونده در اصل اختصاص و تأمین خسارت
دیپلماسی قضایی	۱۹	شناسایی و تعیین نقاط تماس. تقویت تعاملات دیداری. تبیین ظرفیت‌های حقوقی داخلی

۳-۴. کدگذاری انتخابی و خلق نظریه

در مرحله کدگذاری انتخابی، شرایط مختلفی که در مرحله کدگذاری محوری بیان شده است، باهم ادغام و تجزیه و تحلیل کلی صورت می‌گیرد. برای یکپارچه‌سازی، دو رویه وجود دارد، به کارگیری یک روایت بر اساس روابط الگوی پارادایمی و یا ارائه قضایای نظری دانایی فرد و امامی، «تاملی بر نظریه داده بنیاد».

یک مطالعه نظریه‌پردازی داده بنیاد که از این رهیافت استفاده می‌کند، ممکن است با فرضیه‌هایی که استراوس و کوربین، ۱۹۹۸، «قضایا» نامیده‌اند، پایان یابد که این فرضیه‌ها روابط بین مقوله‌ها را در الگوی کدگذاری محوری روشن می‌کنند (Creswell, 2055: 401). در این پژوهش برای فرآیند کدگذاری انتخابی، پنج قضیه نظری بر اساس الگوی پارادایمی به شرح زیر ارائه شده است:

قضیه یک: ارائه و اجرای الگوی همکاری‌های حقوقی بین‌المللی به ارتقاء همکاری با کشورهای هدف و نهادهای بین‌الملل منجر گردیده و حل بسیاری از چالش‌ها و مسائل موجود در پیگیری پرونده‌های مقابله با فساد را در پی دارد.

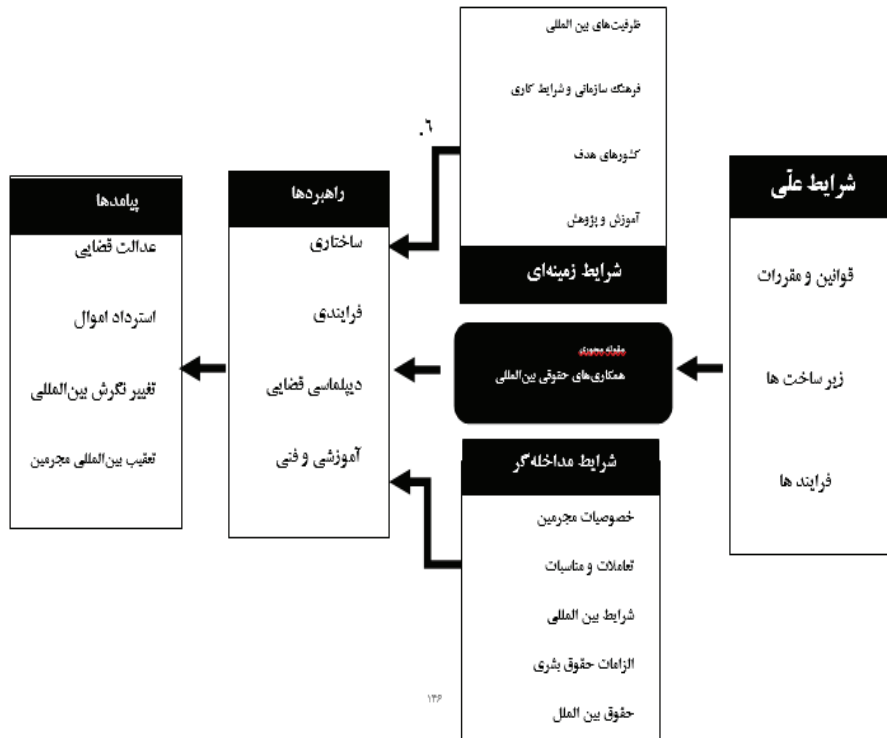
قضیه ۲: شرایط علی شامل سه مقوله: قوانین و مقررات، زیر ساخت‌ها و فرایندها نقش اولی و اساسی در همکاری بین‌المللی مطلوب ج.ا.ایران دارند.

قضیه ۳: ظرفیت‌های بین‌المللی، فرهنگ سازمانی و شرایط کاری، شرایط و تمهیدات کشورهای هدف و آموزش و پژوهش بعنوان چهار مؤلفه اصلی که زمینه تحقق یا عدم تحقق همکاری‌های بین‌المللی کشور را فراهم می‌کنند و خصوصیات مجرمین، تعاملات و مناسبات، شرایط بین‌المللی، الزامات حقوق بشری و حقوق بین‌الملل پنج عامل مداخله‌گر و اثرگذار در همکاری بین‌المللی ج.ا.ایران در مقابله با فساد، می‌باشند.

قضیه ۴: اصلاحات ساختاری، ایجاد و اصلاح فرایندهای عملیاتی موجود و دیپلماسی قضایی، سه راهبرد اصلی در بسط همکاری‌های حقوقی بین‌المللی می‌باشند.

قضیه ۵: عدالت قضایی، استرداد اموال و دارایی‌ها، تغییر نگرش بین‌المللی و تعقیب بین‌المللی مجرمین بعنوان پیامدهای ناشی از همکاری‌های مطلوب بین‌المللی ج.ا.ایران هستند.

الگوی حقوقی همکاری‌های حقوقی بین‌المللی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

به نظر می‌رسد که پیشنهادها و راهکارهای عملیاتی ذیل می‌تواند ما را در نیل به هدف همکاری مطلوب حقوقی بین‌المللی کمک کند. با هدف فهم بیشتر، این مولفه‌ها در حوزه‌های موضوعی: زیرساخت، فرایندی و اجرایی، ظرفیت‌سازی، کشورهای هدف و آموزشی و فنی تفکیک شده است.

حوزه زیر ساخت:

- اصلاح لایحه همکاری‌های بین‌المللی حقوقی
- تصویب لایحه همکاری‌های بین‌المللی حقوقی
- تأسیس نهاد مرجع ملی ضد فساد
- بومی‌سازی قانون الحاق به کنوانسیون مبارزه با فساد
- تنقیح قوانین داخلی مرتبط دارای ابهام
- تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی تبادل اطلاعات مالی

لحاظ اصول حقوق بین‌الملل در جریان همکاری‌ها
تصویب نهاد انتقال دادرسی به کشور هدف

حوزه فرایندی و اجرایی

ایجاد بستر سامانه‌ای تعامل مراجع ذیربط داخلی
ایجاد باتک اطلاعاتی مجرمین / متهمین متواری
تشکیل صندوق ملی تأمین هزینه همکاری‌های بین‌المللی
چاره‌اندیشی نسبت به تضمینات کشور درخواست شونده

حوزه ظرفیت سازی

شناسایی و بهره‌گیری از نهادهای بین‌المللی ضد فساد
عضویت در شبکه‌های بین‌المللی استرداد دارایی
تأسیس دفتر منطقه‌ای اینترپل در تهران
استفاده از اعلان‌های بین‌المللی اینترپل
تصویب ماده ۴۴ کنوانسیون ضد فساد در مراجع رسمی کشور

حوزه کشورهای هدف

هشدار دهی بین‌المللی و سازوکار مرور اجرای کنوانسیون ضد فساد
ارزیابی موافقتنامه‌های همکاری حقوقی دو جانبه
بهره‌گیری از تجارب کشورها در حوزه‌های قانون‌گذاری و فرایندی همکاری‌ها
آشنایی با قواعد و فرایندهای اداری کشورهای هدف
تقویت دیپلماسی قضایی و بسط تعاملات بین‌المللی
توسعه و بروزآوری موافقتنامه‌های دو جانبه
ساماندهی معاضدات قضایی درخواستی کشورها
تصویرسازی مطلوب با اقدامات پیشگیرانه و عدالت قضایی
تصویب قانون تسهیم اموال

حوزه آموزش و فنی

آشنایی محاکم داخلی با فرایند همکاری‌های بین‌المللی
اقدامات فنی در استرداد اموال
توجه و الزامات حقوق بشری همکاری‌های بین‌المللی

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

کتاب

قرآن کریم

توسلی، غلام‌عباس (۱۳۶۹)، نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: سمت.

خواج‌امیری، مهدی (۱۳۸۹)، روش تحقیق علمی کاربردی. تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی
دانایی فرد، حسن، مهدی الوانی، و عادل آذر (۱۳۸۳)، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع.
تهران: صفار.

ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، دایرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران: کیهان.

گال، مردیت دامین، جویس گال، والتر بورک (۱۳۹۲)، روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و
روانشناسی. ترجمه‌ی احمد رضا نصر. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

مرادیان، محسن (۱۳۸۸)، روش تحقیق در علوم اطلاعاتی، قم: دانشگاه باقر العلوم (ع).

منوریان، عباس (۱۳۹۴)، «تفکر استراتژیک: مفهوم، عناصر و مدل‌ها». تهران: انتشارات دانشگاه تهران

مقاله

اردبیلی، محمد علی، و ندا میرفلاح نصیری (۱۳۹۶)، «اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی متضمن قاعده استرداد یا
محاکمه در ایران». مجله حقوقی دادگستری، ش ۹۸.

دانایی فرد، حسن، و سید مجتبی امامی (۱۳۸۶)، تاملی بر نظریه داده بنیاد. اندیشه مدیریت، سال اول
رودگر کوهپر، عطاءاله؛ و رضوی فرد، بهزاد (۱۳۹۸)، تسهیم اموال؛ راهبرد نوین همکاری کشورها در زمینه استرداد
اموال و عواید ناشی از جرم»، مجله حقوقی دادگستری، ۸۳

شریعت باقری، محمد جواد (۱۳۹۳)، «تصویب موافقت‌نامه‌های همکاری‌های قضایی بین‌المللی؛ مشکلات و راه
حل‌ها». دیدگاه‌های حقوق قضایی، ش ۶۶

وروایی، اکبر، و محمد رضوی (۱۳۹۴)، «بررسی وضعیت حقوقی استرداد مجرمین در قلمرو حقوق کیفری بین
المللی». علوم و فنون مرزی ۴، ش ۱۳

پایگاه داده (اینترنت)

حیبی، آرش. «گراندد تئوری (نظریه داده بنیاد)». پارس مدیر، ۱۳۹۸.

«پایگاه داده‌ای واژه یاب». <https://www.vajehyab.com>. ۱۴۰۰.

قوانین و مقررات

- سازمان ملل متحد، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان یافته (پالمو)، ۲۰۰۰.
سازمان ملل متحد، کنوانسیون مقابله با فساد ملل متحد (مریدا)، ۲۰۰۳.
سازمان ملل متحد، منشور سازمان ملل متحد، ۱۹۴۵.
مجلس شورای ملی. قانون تعاون قضایی، ۱۳۰۹.
معاونت حقوقی قوه قضائیه. لایحه همکاری قضایی بین المللی، ۱۴۰۰.

ب. منابع انگلیسی:

book

Creswell, John W. Educational research: Planning, conducting, and . Vol. 7. Prentice Hall Upper Saddle River, NJ, »evaluating quantitative 2005.

Model Codes

United Nations Assembly General .«Model Treaty on Extradition» .New York. ۱۹۹۰.